

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет журналістики, реклами та видавничої справи

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра журналістики, реклами та медіакомунікацій

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «Правий радикальний популізм у країнах ЄС (за матеріалами загальноукраїнських ЗМІ)»
«Radical right-wing populism in EU countries (based on the materials of the Ukrainian media)»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 061 Журналістика
Шкрябіна Кристина Олександрівна

Керівник канд. соціол. н., доц. Полюга В. А. _____

Рецензент д. філософ. н., доц. Скалацька О.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ від

Завідувач кафедри

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № від

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

(підпис)

Одеса – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО ПРАВИЙ РАДИКАЛЬНИЙ ПОПУЛІЗМ.....	8
1.1. Генезис й особливості розвитку поняття «правий радикальний популізм», його сучасний політичний зміст	8
1.2. Роль ЗМІ в процесі політичної комунікації	21
1.2.1. Популістські явища в ЗМІ.....	21
1.2.2. Особливості використання популістами соціальних медіа.....	28
1.3. Адресант правого радикального популізму та його соціально-демографічні характеристики	30
РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПРОВІДНИХ ЗАГАЛЬНО-УКРАЇНСЬКИХ ВИДАНЬ У ВИСВІТЛЕННІ ПРАВОГО РАДИКАЛЬНОГО ПОПУЛІЗМУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	37
2.1. Контексти в публікаціях про праворадикальний популізм	37
2.1.1. Контекстуалізація, пов'язана з подіями в Україні	37
2.1.2. Зв'язок праворадикальних популістів з політичною елітою Російської Федерації.....	40
2.2. Присутність явища популізму в публікаціях ЗМІ	51
2.2.1. Медіа-популізм як позиціонування ЗМІ.....	51
2.2.2. Популістська громадянська журналістика як стратегія збільшення аудиторії ЗМІ.....	53
2.2.3. Популізм через медіа як спосіб поширення популістичної риторики.....	54
ВИСНОВКИ.....	63
БІБЛІОГРАФІЯ	69
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В останні десятиліття ХХ ст. на європейську політичну арену вийшли дві нові групи партій – “зелені” та праворадикальні популісти. Чимало з них змогли закріпити свої позиції в парламентах і урядах, а у 2002 р. вперше в новітній історії лідер праворадикальних популістів пройшов у другий тур президентських виборів у Франції, набравши лише на один відсоток голосів менше за свого опонента. Відтоді Жан Марі Ле Пен більше не досягав таких успіхів, але його партія продовжує боротьбу за голоси виборців. «Національний фронт» тепер очолює дочка політика – Марін Ле Пен, яка також просуває праворадикальні популістичні ідеї.

Наразі праворадикальних популістів можна зустріти не лише у Франції, а в усіх країнах Євросоюзу. Їх лідери, гасла й прапори знайомі чи не кожному громадянину. А після голосування за вихід Британії з Євросоюзу праворадикальний популістський порядок денний не зникає ані з екранів гаджетів, ані з білбордів, ані з громадського транспорту.

При цьому, за привабливою для виборців картинкою криється складна система взаємозв'язків між політичними елітами як у самій країні, так і за її межами. Явище правого радикального популізму включає в себе різноманіття динамічних характеристик, що ускладнює журналістам та науковцям їх професійну задачу.

Дослідження праворадикального популізму актуальне для всіх учасників комунікації – для політичних інститутів, для засобів масової інформації та для громадян демократичних країн. Адже праворадикальні популісти приймають рішення, які докорінно змінюють усталений політичний курс держави, що відображається на побуті, політичній та інформаційній культурі населення. Саме тому ця тема є актуальною для журналістикознавства.

Варто зазначити, що Україні вже напрацьовано теоретико-методологічний аналіз популізму, а також праворадикального популізму як

його різновиду. Зокрема, проаналізована його практика у різних регіонах світу, у тому числі в країнах Європейського Союзу, але роль, яку відіграють засоби масової інформації у поширенні праворадикального популізму є маловивченою, а тому вважаємо її перспективною для дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Дипломна робота є теоретичним та практичним дослідженням розвитку правого радикального популізму в країнах ЄС крізь призму висвітлення в загальноукраїнських засобах масової інформації.

Вперше:

— визначено контексти, які подаються журналістами загальноукраїнських видань в матеріалах про праворадикальні популістичні партії та їх лідерів;

— виявлено ознаки популізму через медіа на сторінках загальнонаціональних ЗМІ.

Удосконалено:

— систему підходів до визначення правого радикального популізму;

— опис характеру використання популістами соціальних медіа.

Отримали подальший розвиток:

— дослідження контекстів, які подаються засобами масової інформації при висвітленні діяльності праворадикальних популістичних партій та їх лідерів;

— дослідження соціально-демографічних характеристик, біологічних та психологічних даних, економічних, культурних та політичних умов як комплексу факторів, які впливають на сприйняття праворадикальних ідей.

Метою є дослідити особливості висвітлення українськими популярними інтернет-виданнями діяльності правих радикальних популістів в ЄС. Щоб це зробити, необхідно вирішити такі **завдання**:

— розглянути генезис й особливості розвитку поняття «правий радикальний популізм», його сучасний політичний зміст;

- визначити роль засобів масової інформації в процесі політичної комунікації;
- зафіксувати адресанта правого радикального популізму та його соціально-демографічні характеристики;
- проаналізувати інформаційну політику провідних загальноукраїнських видань (на базі загальноукраїнських засобів масової інформації) при висвітленні правого радикального популізму у країнах Європейського Союзу.

Об’єктом дослідження даної роботи є популярні онлайн-видання («Обозреватель», «Сегодня», «РБК-Україна»).

Предмет дослідження: особливості публікацій про правий радикальний популізм у країнах ЄС.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 2008–2019 рр. (від самого початку висвітлення діяльності праворадикальних діячів та партій, хоча здійснено також екскурс в історію у 1980-ті та 1990-ті рр..).

Методи дослідження. Основними методами дослідження виступають моніторинг, контент-аналіз, системний аналіз, описовий, порівняльно-історичний, порівняльний методи.

За допомогою моніторингу було знайдено релевантні щодо право радикального популізму публікації. Метод контент-аналізу дозволив проаналізувати зміст публікацій та з’ясувати, які саме контексти та які мовні засоби застосовують журналісти в матеріалах інтернет-видань. Описовий метод сприяв вивченню характеристик праворадикального популізму, що дозволило презентувати їх розповсюдженість у публічному дискурсі. Системний аналіз дав змогу розглянути суспільно-політичний розвиток праворадикального популізму як комплекс елементів, що утворюють цілісний процес. Порівняльно-історичний метод використано, щоб розглянути феномен праворадикального популізму в контексті його послідовно-часового розвитку, а також виявити його становлення та функціонування від концепцій «правий

популізм» та «правий радикалізм» до сучасної інтерпретації його як цілого явища. Для проведення паралелей між медійною та політичною комунікацією у роботі застосовано порівняльний метод.

Серед українських вчених проблемі правого радильного популізму свої наукові праці присвятили А. Шеховцов, Т. Рева, М. Гримська, І. Стряпко. На питаннях, що стосуються популізму, увагу зосередили такі дослідники як О. Новакова, Т. Прядко, Ю. Калюжна, І. Кіянка, Н. Хома, О. Ярош, Т. Дроздова, Т. Радь, О. Кашинський та інші. У галузі вітчизняної політичної науки специфіку феномена політичного популізму також розкривають дисертаційні дослідження М. Дем'яненка, С. Мигаля, І. Побочого.

Науковий доробок західної політичної школи, присвячений праворадикальному популізму, представлений не лише дослідженнями окремих його випадків (роботи Ж. Джеггерса, Т. Гревена, Т. Гівенса), а й аналізом явища в цілому (це праці К. Мадда, Ф. Ессера, Б. Моффіта, Б. Кремера, Г. Беца, Е. Лаклау, Р. Баумайстера, Ж. Мадзоліні). Коли політологи визначають медіа предметом свого дослідження, вони розглядають ЗМІ переважно як нейтральну платформу для виступів та послань популістичних лідерів. Виняток – К. Мадд, який проаналізував ЗМІ як можливе джерело популістичної комунікації. Цій темі присвячено книгу «Populist Radical Right Parties in Europe».

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, бібліографії та додатків.

Перший розділ присвячено теоретичним аспектам дослідження праворадикального популізму. Так, Підрозділ 1.1 містить визначення поняття, його історію, а також ключові події розвитку явища в європейській історії від його зародження і до сучасності. Підрозділ 1.2 надає інформацію, яка полегшить розуміння ролі засобів масової інформації у популістській політичній комунікації. А Підрозділ 1.3 пропонує підходи до визначення реципієнта праворадикальних популістичних гасел.

У другому розділі подається дослідження інформаційної політики загальнонаціональних ЗМІ («Обозреватель», «Сегодня» та «РБК-Україна») при висвітленні подій, пов'язаних з праворадикальним популізмом в ЄС. Підрозділ 2.1 містить контексти, у яких аналізуються та висвітлюються події, пов'язані з праворадикальним популізмом. Підрозділ 2.2 розглядає форми, в яких присутнє явище популізму на сторінках видань.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження було виявлено та проаналізовано особливості висвітлення українськими популярними інтернет-виданнями діяльності правих радикальних популістів в ЄС.

По-перше, ми розглянули генезис й особливості розвитку поняття «правий радикальний популізм», у результаті чого було зафіксовано відсутність консенсусу між вітчизняними, а також між зарубіжними вченими стосовно визначення праворадикального популізму. За різних підходів його можна розглядати як рух, стиль, риторичку, комунікацію тощо.

Однак, попри широке коло дефініцій, нам вдалось виокремити певну концептуалізацію терміну. Вона полягає в тому, що популізм та націоналізм є ключовими концептами, якими оперує праворадикальний популізм. При цьому, за різних соціально-економічних умов він може включати периферійні концепти, такі як антибюрократизм, антиглобалізм, авторитаризм, консерватизм та в екстремальних випадках ксенофобію.

При цьому, дослідники явища відзначають його прогрес наприкінці ХХ ст. Саме з 1980-х рр. праворадикальний популізм апелює до складніших та радикальніших цілей, а також бере участь у боротьбі за владу. Цим обумовлена необхідність побудови іміджу “людини з народу”, яка б протистояла усталеним і заможним елітам, байдужим до інтересів “простих людей”.

Для того, щоб переконати потенційних виборців проголосувати за них, праворадикальні популісти звертаються до емоційно-забарвленої лексики, маніпуляцій, драматизації та примітивізації. У разі необхідності подолати політичних опонентів вони дискредитують їх репутацію, а для посилення ефекту створюють образ внутрішнього або зовнішнього “ворога”, від якого і обіцяють врятувати виборця. У реаліях ЄС цим “ворогом” оголошується федералізм союзу як практика “виснаження” певних держав, а також мігранти та біженці, не здатні інтегруватися в суспільстві.

По-друге, ми визначили роль засобів масової інформації в процесі політичної комунікації. У нашій роботі визначено три основні форми присутності явища популізму в ЗМІ, які підтверджують гіпотезу про те, що ЗМІ сприяють поширенню популістичних ідей, у тому числі праворадикальних.

Медіа-популізм представляє собою редакційну політику видання, а також ідеологію журналістів колективу, які реалізують свою “четверту владу”, ототожнюючи себе з “народом” й атакуючи еліти.

У свою чергу, популізм через ЗМІ полягає в тому, що журналісти є лише “співучасниками” популістської риторики та вимушені діяти згідно законів ринку, спрощуючи інформацію та поширюючи її на максимально широку аудиторію. При цьому, журналісти створюють інформаційне поле, сприятливе для популізму. Вони застосовують такі інструменти як примітивізацію складних політичних процесів і задач, персоналізацію та орієнтацію на харизму, емоціоналізацію та драматизацію, а також “шоуізацію новин” або ж їх сенсаційність.

Окрім того, заради збільшення аудиторії, ЗМІ масово запускають у публічний дискурс популістську громадянську журналістику, надаючи “людям з вулиці” та “простим громадянам” з соціальних мереж статус коментаторів.

По-третє, ми не змогли зафіксувати адресанта правого радикального популізму та його соціально-демографічні характеристики, оскільки внаслідок опрацювання наукових доробків вітчизняних та зарубіжних вчених, було з’ясовано, що типового портрета реципієнта популістичної комунікації не існує. А соціально-демографічні характеристики впливають на прийняття рішення не більше, ніж рівень економічного достатку людини, політична культура в країні, менталітет та потреба в ідентичності. Тому ми приходимо до висновку, що вибір громадянина на користь певного політика та партії є ситуативним багатоконпонентним комплексом факторів та інтенцій, аналіз взаємодії яких у майбутніх наукових дослідженнях є перспективним.

По-четверте, ми проаналізували інформаційну політику провідних загальноукраїнських видань при висвітленні правого радикального популізму у країнах Євросоюзу.

Особливості інформаційної політики зазначених видань полягають у тому, що журналісти надають певні конкретні контексти в усіх публікаціях стосовно праворадикальних популістів – і в інформаційних, і в аналітичних жанрах, а також вдаються до популізму через медіа.

Отже, нами було виявлено два різновиди контекстів подій та аналізу. Перший безпосередньо пов'язаний з внутрішньою та зовнішньою політикою України. Він залежить від того, як позиціонує себе політик по відношенню до територіальної цілісності України, до інтеграції України в міжнародні економічні й безпекові партнерства (ЄС і НАТО) та до культури, мови й освіти в Україні.

Зокрема, в роботі продемонстровано, що позиції різних праворадикальних популістів не ідентичні. Відповідно до цього змінюється контекст, у якому висвітлюють політика. В залежності від того, наскільки лояльним політик є до реформ після Майдану та до історичної спадщини України, визначається ступінь лояльності до самого політика. Якщо він критикує Україну та проявляє агресивну риторіку по відношенню до неї, то журналісти вказують у матеріалах, що цей політик має “жорстку антиукраїнську позицію”, а також збільшують кількість критичних матеріалів та застосовують більше слів з негативним забарвленням. А якщо праворадикальний популіст виявляє інтерес до України та певну підтримку, то його називають “другом України” і регулярно зазначають це в заголовках, загалом зменшуючи градус критики на його адресу.

Другий різновид контексту базується на встановленні зв'язків між праворадикальними популістами та політичною елітою Російської Федерації. Було з'ясовано, що ЗМІ в усіх досліджуваних матеріалах проводили взаємозв'язок між російським лобізмом та успіхом праворадикальних

популістів у певній країні. При чому, інші фактори, які вплинули на успіх праворадикальних партій, розглядались лише у виключних випадках, тоді як загальна тенденція свідчить про вплив конфлікту між Росією та Україною на висвітлення праворадикального популізму.

Так, політики, які приймали фінансування від Росії, підтримували їх на міжнародній арені тощо, демонструються як маріонетки Кремля та “друзі” Путіна. Варто зазначити, що характер зв'язків між цими акторами здебільшого релевантний, однак, необґрунтований на рівні аргументації та не підкріплений фактами.

Присутність цих двох контекстів говорить про те, що ЗМІ намагаються подавати найбільш актуальну інформацію, яка б сприймалась з огляду на зовнішньо-політичні реалії, які не є сприятливими для України і вимагають високого ступеню участі громадянського суспільства.

Окрім того, аналізуючи матеріали видань на предмет наявності в них ознак популізму, ми прийшли до висновку, що українським загальнонаціональним ЗМІ притаманний популізм через медіа. Він проявляється у сенсаційному висвітленні подій, емоційності та драматизації, у персоналізації та орієнтації на харизму політичного діяча. При цьому, журналісти нехтують стандартами балансу думок та правдивості інформації, коли подають резонансні вислови праворадикальних політиків, які можуть бути вразливими для певних категорій населення (зокрема й мігрантів та біженців) без коментарів та експертної оцінки, а також не вказуючи, чи правду говорить політик.

Таку практику можна пояснити впливом глобальної тенденції подавати інформацію масивно та оперативно, а також впливом порядку денного, який задають міжнародні видання. Одним із факторів також може бути професійна недбалість, яка в тому числі може проявлятися в тому, що досліджувані видання мають обмежене коло експертів у сфері праворадикального популізму

та, прагнучи до збільшення кількості переглядів, віддають пріоритет блогерам, а не науковцям.

Таким чином, завдання вирішені майже в повному обсязі, а мета досягнута.

БІБЛІОГРАФІЯ

Досліджувані матеріали

1. “Друзі” Путіна перемагають на виборах в ключовій країні ЄС: що відомо [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/druzi-putina-peremagayut-na-viborah-v-klyuchovij-kraini-es-scho-vidomo.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 12.11.2019)
2. “Красава, уделал”: Джонсон публично опустил Лаврова [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/krasava-udelal-dzhonson-publichno-opustil-lavrova.htm>. (дата звернення: 13.10.2019)
3. “На підкормці”: розкрито причини підтримки Росією угорських зазіхань на Закарпатті [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/na-pidkormtsi-rozkrito-prichini-pidtrimki-rosieyu-ugorskih-zazihan-na-zakaratti.htm>. (дата звернення: 30.09.2019)
4. “Наречена” Путіна зібралася на форум у Крим [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/narechena-putina-zibralasya-na-forum-do-krimu.htm>. (дата звернення: 27.09.2019)
5. “Нацистка!” Подрузі Путіна влаштували публічну обструкцію [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/natsistka-podruzi-putina-vlashtuvali-publichnu-obstruktsiyu.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 12.10.2019)
6. “Не допущу лапи!” Подруга Путіна раптово відхрестилася від Кремля [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/ne-dopuschu-lapi-podrug-a-putina-raptovo-vidhrestilasya-vid-kremlya.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 17.10.2019)
7. “Слава Україні!” Британія і США яскраво привітали з Днем Незалежності. Відео [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу:

<https://www.obozrevatel.com/ukr/society/slava-ukraini-dzhonson-zagovoriv-ukrainskoju-na-chest-dnya-nezalezhnosti-video.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 24.09.2019)

8. “Я відчуваю себе винуватим”: прем’єр Британії в шортах напоїв журналістів чаєм [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/ya-vidchuvayu-sebe-vinuvatim-premer-britanii-v-shortah-napoiv-zhurnalistiv-chaem.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 15.11.2019)

9. Бабченко А. Наступає кінець епохи бідності [Електронний ресурс] / А. Бабченко. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/politics/2260-nastupaet-konets-epohi-bednosti.htm>. (дата звернення: 15.11.2019)

10. Борис Джонсон передрік Великій Британії національне “припинення” [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/europe/dzhonson-predrek-velikobritanii-nacionalnoe-unizhenie-1165783.html>. (дата звернення: 18.10.2019)

11. В Угорщині відбувся багатотисячний протест проти Орбана і його «закону про рабство» [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/world/wnews/v-vengrii-proshel-protest-protiv-zakona-o-rabstve-1208316.html>. (дата звернення: 30.09.2019)

12. Вечеринская Е. Рука Кремля: к власти во Франции прорвалась одиозная Марин Ле Пен [Електронний ресурс] / Е. Вечеринская. – 2015. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/85402-ruka-kremlya-k-vlasti-vo-frantsii-prorvalas-odioznaya-marin-le-pen.htm>. (дата звернення: 17.10.2019)

13. Винничук Ю. Ось після всього цього нам кажуть, що наш закон про освіту не толерантний? [Електронний ресурс] / Ю. Винничук. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/os-pislya-vsogo-tsogo-nam-kazhut-scho-nash-zakon-pro-osvitu-ne-tolerantnij.htm>. (дата звернення: 23.10.2019)

14. Всі “друзі Путіна” об’єднались [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/europe/vse-druzya-putina-v-evroparlamente-obedinilis-1284166.html>. (дата звернення: 28.09.2019)

15. Глава МЗС Британії, який підтримував Україну, пішов у відставку [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/glava-mzs-britanii-pishov-u-vidstavku.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 30.09.2019)

16. Гудкова С. “Путін — безжалісний тиран, схожий на ельфа Доббі”: чому новий прем’єр Британії вигідний Україні [Електронний ресурс] / С. Гудкова. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/putin-shozhij-na-elfa-dobbi-a-tramp-bozhevilnij-scho-vidomo-pro-novogo-premera-velikobritanii.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 30.09.2019)

17. Данилевич М. Тарута, Путін і Орбан: що пов’язує лідера "Основи" з владою Росії та Угорщини [Електронний ресурс] / М. Данилевич. – 2017. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/taruta-putin-orban-svyazyvaet-lidera-osnovy-1507883443.html>. (дата звернення: 19.10.2019)

18. Джонсон Б. Жебраки — необхідна складова нації [Електронний ресурс] / Б. Джонсон. – 2018. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/lady/psychology/boris-dzhonson-zhebraki-neobhidna-skladova-natsii.htm>. (дата звернення: 17.10.2019)

19. Джонсон Б. Ми знаємо, як Росія вкрала Крим, і знаємо, як діяти далі [Електронний ресурс] / Б. Джонсон. – 2018. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/politics/mi-znaemo-yak-rosiya-vkrala-krim-i-znaemo-yak-diyati-dali.htm>. (дата звернення: 19.09.2019)

20. Джонсон закликав продовжити міжнародний тиск на РФ через Україну [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/dzhonson-prizval-prodolzhit-mezhdunarodnoe-1510240897.html>. (дата звернення: 30.09.2019)

21. Джонсон заявив, що швидше лежатиме мертвим у канаві, ніж відкладе Brexit [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/europe/dzhonson-zayavil-hto-skoree-budet-lezhat-mertvym-v-kanave-chem-otlozhit-brexit-1326956.html>. (дата звернення: 18.10.2019)

22. Джонсон назвав лідера лейбористів “корисним ідіотом Кремля” [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/dzhonson-nazval-lidera-leyboristov-poleznym-1523185811.html>. (дата звернення: 17.10.2019)

23. Джонсон порівняв позицію Мей по Brexit з “поясом смертника на британській конституції” [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/europe/dzhonson-sravnil-poziciyu-mey-po-brexit-s-royasom-smertnika-na-britanskoj-konstitucii--1169364.html>. (дата звернення: 19.10.2019)

24. Друга України Бориса Джонсона підловили на пікантному моменті біля будинку молодої коханої [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/show/people/druga-ukraini-borisa-dzhonsona-pidlovili-na-pikantnomu-momenti-bilya-budinku-molodoi-kohanoi.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 30.09.2019)

25. Забужко О. Давайте не зазирати в рота своїм ворогам [Електронний ресурс] / О. Забужко. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/davajte-ne-zazirati-v-rotu-svoim-vorogam.htm>. (дата звернення: 30.09.2019)

26. Західна Європа знаходиться під вторгненням мігрантів, – Орбан [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/zapadnaya-evropa-nahoditsya-vtorzheniem-migrantov-1521129962.html>. (дата звернення: 17.10.2019)

27. Зеленюк К. Ультраправа Ле Пен: що потрібно знати українцям про прокремлівського кандидата в президенти Франції [Електронний ресурс] /

К. Зеленюк. – 2017. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/politics/ultrapravaya-le-pen-chto-nuzhno-znat-ukraincam-o-prokremlevskom-kandidate-v-prezidenty-francii-786012.html>. (дата звернення: 23.09.2019)

28. Зеленюк К. Шпигунські мережі Кремля: як Росія “вербує” італійських і французьких політиків [Електронний ресурс] / К. Зеленюк. – 2018. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/europe/shpionskie-seti-kremlya-kak-rossiya-verbuet-italyanskih-i-francuzskih-politikov-1179011.html>. (дата звернення: 23.09.2019)

29. І руки не подав: глава МЗС Британії "опустив" посла Росії [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/i-ruki-ne-podav-glava-mzs-britanii-opustiv-posla-rosii.htm>. (дата звернення: 18.10.2019)

30. Київ і Будапешт ведуть діалог щодо українського закону про освіту [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kiiev-buharest-vedut-dialog-ukrainskomu-zakonu-1519999581.html>. (дата звернення: 16.11.2019)

31. Климовский С. “Девушка мечты” Кремля, или Красные снова сливаются с коричневыми [Електронний ресурс] / С. Климовский. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/politics/54670-devushka-mechtyi-kremlya-ili-krasnyie-snova-slivayutsya-s-korichnevyimi.htm>. (дата звернення: 26.09.2019)

32. Климовский С. Виктор Орбан как продавец верёвок Кремлю [Електронний ресурс] / С. Климовский. – 2018. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/viktor-orban-kak-prodavets-vergovok-kremlyu.htm>. (дата звернення: 22.09.2019)

33. Климовский С. Орбан перед Уралом разминается под Карпатами [Електронний ресурс] / С. Климовский. – 2017. – Режим доступу:

<https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/orban-pered-uralom-razminaetsya-pod-karpatami.htm>. (дата звернення: 22.09.2019)

34. Корчилава Б. Макрон или Марин Ле Пен? [Електронний ресурс] / Б. Корчилава. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/31580-makron-ili-marin-le-pen.htm>. (дата звернення: 19.10.2019)

35. Леліч М. “Острів Закарпаття”: чому конфліктують Україна і Угорщина [Електронний ресурс] / М. Леліч. – 2018. – Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/ostrov-zakarpate-pochemu-konfliktuyut-ukraina-1538307156.html>. (дата звернення: 22.09.2019)

36. Леліч М. У кроці від хаосу: як через Brexit у Британії наростає політична криза [Електронний ресурс] / М. Леліч. – 2019. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/shage-haosa-brexite-britanii-narastaet-politicheskiy-1554329256.html>. (дата звернення: 17.10.2019)

37. Машовец К. “Наш” паспортист в Будапеште, или Как Венгрия продает россиянам разрешения на проживание в ЕС [Електронний ресурс] / К. Машовец. – 2018. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/nash-pasportist-v-budapeshte-ili-kak-vengriya-prodaet-rossiyanam-razresheniya-na-prozhivanie-v-es.htm>. (дата звернення: 23.09.2019)

38. Мер Лондона завис над натовпом, роблячи трюк (фото, відео) [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/mer-londona-povis-nad-tolpoy-delaya-tryuk-foto-video-02082012132000>. (дата звернення: 17.11.2019)

39. Милов В. Выйти из зоны евро? Ты что, дура совсем? [Електронний ресурс] / В. Милов. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/26985-vyijti-iz-zonyi-evro-tyi-hto-dura-sovsem.htm>. (дата звернення: 24.09.2019)

40. Минаков А. Европа не простит Венгрии “Самоопределение для Закарпатья” [Електронний ресурс] / А. Минаков. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/evropa-ne-prostit-vengrii-samoopredelenie-dlya-zakarpatya.htm>. (дата звернення: 30.09.2019)

41. На виборах у Франції перемагає “подружка Путіна” [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/90435-na-viborah-u-frantsii-peremagae-podruzka-putina.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 27.09.2019)

42. Обговорювали G8: Зеленський провів телефонну розмову з прем'єром Британії [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/obgovoryuvai-rosiyu-zelenskij-proviv-telefonnu-rozmovu-z-premerom-britanii.htm>. (дата звернення: 24.09.2019)

43. Обухов Г. Перестановки в мире: Кремль не ждет ничего хорошего [Електронний ресурс] / Г. Обухов. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/german-obuhov-perestanovki-v-mire-kreml-ne-zhdet-nichogo-horoshego.htm>. (дата звернення: 19.10.2019)

44. Определены 100 популярнейших новостных сайтов Украины [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://internetua.com/opredeleny-100-populyarneishih-novostnyh-saitov-ukrainy> дата звернення: 20.09.2019)

45. Орбан заявил про возможный раскол ЕС [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/orban-zayavil-vozmozhnom-raskole-es-1551981061.html>. (дата звернення: 17.11.2019)

46. Орбан назвал причины поширення тероризму в ЕС [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/orban-nazval-prichiny-rasprostraneniya-terrorizma-v-es-635236.html>. (дата звернення: 17.11.2019)

47. Орбан під час кризи в Україні пропонував Польщі захопити українські землі – ЗМІ [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу:

<https://www.segodnya.ua/ua/world/europe/orban-vo-vremya-krizisa-v-ukraine-predlagal-polshe-zahvatit-ukrainskie-zemli-smi-1255690.html>. (дата звернення: 18.10.2019)

48. Орбан пропонує ЄС побудувати “велике місто для біженців” [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/orban-predlagaet-es-postroit-bolshoy-gorod-dlya-bezhencev-754656.html>. (дата звернення: 23.09.2019)

49. Отруєння Скрипалів: ЗМІ дізналися про зустріч Джонсона з екс-агентом КДБ [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/europe/otravlenie-skipaley-dzhonson-posle-incidenta-vstrechalsya-s-eks-agentom-kgb-smi-1361506.html>. (дата звернення: 27.11.2019)

50. Пионтковский А. Фортуна от Кремля отвернулась [Електронний ресурс] / А. Пионтковский. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/31627-fortuna-ot-kremlya-otvernulas.htm>. (дата звернення: 24.09.2019)

51. Пішла в танок: у мережі показали дивну поведінку Ле Пен після поразки Макрону [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/54039-pishla-v-tanok-v-merezhi-pokazali-divnu-povedinku-le-pen-pislya-porazki-makrona.htm>. (дата звернення: 17.11.2019)

52. Пішли на підлість? Розкрилася справжня причина наслідування Угорщини Кремлю [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/pishli-na-pidlist-rozkrilasya-spravzhnya-prichina-nasliduvannya-ugorschini-kremlyu.htm>. (дата звернення: 29.09.2019)

53. Посельський В. Для України є дуже гарна новина! [Електронний ресурс] / В. Посельський. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/38256-dlya-ukraini-e-duzhe-garna-novina.htm>. (дата звернення: 25.09.2019)

54. Прем'єр Британії порівняв себе з персонажем коміксів [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/europe/premer-britanii-sravnil-sebya-s-personazhem-komiksov-1331336.html>. (дата звернення: 17.10.2019)

55. Прем'єр Угорщини бачить Україну не як члена ЄС, а як буфер з Росією [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/politics/premer-vengrii-vidit-ukrainu-ne-kak-chlena-es-a-kak-bufer-s-rossiey-571684.html>. (дата звернення: 30.09.2019)

56. Пристайко: Україна вживе заходів через втручання Угорщини у вибори [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ofise-prezidenta-otreagirovali-vmeshatelstvo-1563274689.html>. (дата звернення: 30.09.2019)

57. Путін і Орбан вплинули на ставлення Трампа до України, - WP [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/putin-orban-negativno-nastroili-trampa-protiv-1571738188.html>. (дата звернення: 24.10.2019)

58. Сердюк В. Радикалізм став зброєю ЄС? [Електронний ресурс] / В. Сердюк. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/blogs/16954-radikalizm-stav-zbroeyu-es.htm>. (дата звернення: 27.09.2019)

59. Спивак Д. Парижнаш? [Електронний ресурс] / Д. Спивак. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/75146-parizhnash.htm>. (дата звернення: 24.09.2019)

60. Трамп підтримує кандидатуру Джонсона в боротьбі за пост британського прем'єра [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/usa/tramp-podderzhivaet-kandidaturu-dzhonsona-v-borbe-za-post-britanskogo-premera-1278114.html>. (дата звернення: 17.10.2019)

61. Тролінг по-британськи: Джонсон у “сімейках” пожартував із Мей [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу:

<https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/troling-po-britanski-dzhonson-u-simejka-pozhartuvav-nad-mej.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 18.10.2019)

62. У оскандалившійся из-за Крима Марин Ле Пен нашли в России одиозного двойника [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/show/fun/67832-u-oskandalivshejsya-iz-za-kryima-marin-le-pen-nashli-v-rossii-odioznogo-dvojnika.htm>. (дата звернення: 11.10.2019)

63. У резиденції Джонсона встановили годинник зі зворотним відліком до дня Brexit [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/rezidentsii-dzhonsona-ustanovili-chasy-obratnym-1564702835.html>. (дата звернення: 13.10.2019)

64. У Росії Ле Пен назвали “небезпечним клоуном” після її заяви про Крим [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/91307-u-rosii-le-pen-nazvali-nebezpechnim-klounom-pislya-ii-zayavi-pro-krim.htm?obozrevatellang=uk>. (дата звернення: 19.10.2019)

65. Угорщина висилатиме біженців назад, – Орбан [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/ne-dopuschu-lapi-podrug-a-putina-raptovo-vidhrestilasya-vid-kremlya.htm?obozrevatellang=uk><https://www.rbc.ua/ukr/news/vengriya-budet-vysylat-bezhentsev-obratno-1442063875.html>. (дата звернення: 17.11.2019)

66. Україна в ЄС і НАТО: друг Путіна розкрив справжню мету Росії об'єднались [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/ukraina-v-es-i-nato-drug-putina-rozkriv-spravzhnyu-metu-rosii.htm>. (дата звернення: 28.09.2019)

67. Французька подруга Путіна зібралася в окупований Крим [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/world/europe/francuzskaya-podrug-a-putina-sobralas-v-okkupirovannuu-krym-1199373.html>. (дата звернення: 02.10.2019)

68. Чи наважаться сусіди України на підлість: розкрилася інша сторона конфлікту з Угорщиною [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/chi-navazhatsya-susidi-ukraini-na-pidlist-rozkrilasya-insha-storona-konfliktu-z-ugorschinoyu.htm>. (дата звернення: 30.09.2019)

69. Эггерт К. Россия получила самого неудобного для себя премьера [Електронний ресурс] / К. Эггерт. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/russia/konstantin-eggert-rossiya-poluchila-samogo-neudobnogo-dlya-sebya-premera.htm>. (дата звернення: 14.10.2019)

70. Anti-colorados. Дело даже не в Украине [Електронний ресурс] / Anti-colorados. – 2019. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/anti-colorados-delo-dazhe-ne-v-ukraine.htm>. (дата звернення: 11.10.2019)

71. Boris Johnson on Twitter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://twitter.com/borisjohnson>. (дата звернення: 11.10.2019)

72. Femen устроили “теплый” прием французской соратнице Путина [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/35497-femen-ustroili-teplyij-priem-frantsuzskoj-soratnitse-putina.htm>. (дата звернення: 19.10.2019)

73. Kavanagh T. The more establishment mouthpiece BBC batters BoJo the more Brits back him [Електронний ресурс] / Т. Kavanagh. – 2019. – Режим доступу: <https://www.thesun.co.uk/news/10031842/establishment-mouthpiece-bbc-batters-bojo/>. (дата звернення: 24.11.2019)

74. Marine Le Pen on Twitter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://twitter.com/MLP_officiel?lang=uk. (дата звернення: 11.09.2019)

Наукова та навчально-методична література

75. Баранов Н. Национальный популизм как источник конфликтов на постсоветском пространстве / Н. Баранов // Форум. Нация и мир. Ежегодник Института сравнительной политологии РАН. – М. : Мысль, 2004. – С. 363-382.

76. Гримська М. І. Нові політичні партії правого спрямування в Європі: до питання термінології / М. І. Гримська // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 115. – С. 383-386.

77. Дем'яненко М. М. Популізм як політичний феномен і маніпулятивна технологія : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / М. М. Дем'яненко; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – Київ, 2015. – 177 с.

78. Дроздова Т. Популізм і демократія / Т. Дроздова // Траекторія Науки = Path of Science. – 2019. – Vol. 5. No 7. – С. 3001-3009.

79. Калюжна Ю. І. Популізм, як політико-культурний феномен сучасної світової політики / Ю. І. Калюжна // Сучасне суспільство. – 2017. – Вип. 2. – С. 80-87.

80. Кашинський О. С. Популізм у Центрально-Східній Європі: аналіз політичних чинників / О. С. Кашинський // Політикус. – 2017. – Вип. 3. – С. 72-76.

81. Кіянка І. Б. Популізм як феномен політичного життя / І. Б. Кіянка // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – Т. 21. – Вип. 23 (4). – С. 24-29.

82. Куц Г. М. Перипетії формування політичного режиму в пострадянській Україні: досвід Майданів / Г. М. Куц // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – 2014. – Вип. 1 (5). – С. 82-94.

83. Лігачова Н. Л. Телебачення спецоперацій. Маніпулятивні технології в інформаційно-аналітичних програмах українського телебачення: моніторинг, методи визначення та засоби протидії. Рекомендації щодо принципів відкритої редакційної політики телеканалів / Н. Л. Лігачова, С. М. Черненко, В. Ф. Іванов. – Київ : Телекритика, 2003. – 218 с.

84. Макміллан М. Що таке популізм? [Електронний ресурс] / М. Макміллан. – 2019. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/opinion/makmillan/shchotake-populizm-412114.html>. (Дата звернення 01.10.2019)
85. Новакова О. В. Тренд популізму у сучасному політичному процесі / О. В. Новакова // Вісник Дніпропетровського університету. – 2017. – Вип. 1. – С. 137-145.
86. Погорельская С. «Вечно вчерашние»: правый популизм и правый радикализм в Западной Европе / С. Погорельская // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2004. – Вип. 3. – С. 51–63.
87. Прядко Т. П. Сучасний популізм західноєвропейських правих партій / Т. П. Прядко // Політологічний вісник. – 2014. – Вип. 3. – С. 201-204.
88. Рева Т. С. Правоекстремістські партії: термінологічний аналіз [Електронний ресурс] / Т. С. Рева // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2013. – Вип. 3. – С. 201-204. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkm_2013_3_49. (Дата звернення 09.10.2019)
89. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень : політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст. / А. С. Романюк. – Київ : Знання, 2011. – С. 192-205.
90. Стряпко І. О. До проблеми визначення феномену правого радикалізму / І. О. Стряпко // Політологічні записки. – 2014. – Вип. 2. – С. 165-172.
91. Хома Н. М. Теле- та інтернет-популізм (на прикладі італійських політичних партій) / Н. М. Хома // Вісник Маріупольського державного університету. – 2015. – Вип. 13-14. – С. 321-328.
92. Шеховцов А. В. Особливості політичної культури і електоральна підтримка нових праворадикальних партій в європейських країнах / А.В. Шеховцов // Політологічний вісник. Зб-к. наук. праць. – К.: «ІНТАС», 2008. – Вип. 37. – С. 237-246.

93. Ярош О. Політичний популізм: теорія і практика передвиборного «флірту» / О. Ярош // Контекст. – 2002. – Вип. 2. – С. 21-25.
94. Baumeister R. The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation / R. Baumeister, M. Leary // Psychological Bulletin. – 1995. – p. 497-529.
95. Berlet C. Right-Wing Populism in America: too close for comfort / C. Berlet, M. Lyons / The Guilford Press. – New York, 2000. – 515 p.
96. Betz H.G. Radical Right-Wing Populism in Western Europe / H.G. Betz // Palgrave Macmillan – 1994. – 226 p.
97. Bos L. How the media shape perceptions of right-wing populist leaders / L. Bos, W. Brug, C. H. De Vreese // Political Communication (28), University of Amsterdam. – Amsterdam, 2011. – p. 182-206.
98. Camus J.Y. Far-Right Politics in Europe / J.Y. Camus, N. Lebourg // Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press – 2010. – 320 p.
99. Carrella F. Analysis of The Correlation Between Populist Discourse and Tweet Popularity / F. Carella // Colloquium: New Philologies, University for Foreigners Perugia. – 2018 – p. 27-50.
100. Esser F. Political Communication in a High-Choice Media Environment: A Challenge for Democracy? / F. Esser, P. Aelst, J. Strömbäck, T. Aalberg // Annals of the International Communication Association. – 2017. – p. 3-12.
101. Freedon M. Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach / M. Freedon // Clarendon Press – 1996 – 600 p.
102. Giebler H. Who Votes Right-Wing Populist? Geographical and Individual Factors in Seven German State Elections [Електронний ресурс] / H. Giebler, S. Regel // Friedrich-Ebert-Stiftung, WISO Diskurs. – 2018. – Режим доступу: <https://library.fes.de/pdf-files/wiso/14560.pdf>. (дата звернення: 10.11.2019)
103. Givens, T. E. Voting radical right in Western Europe / T. E. Givens / Cambridge University Press – New York, 2005. – 178 p.

104. Greven T. The Rise of Right-wing Populism in Europe and the United States/ T. Greven/ Friedrich Ebert Foundation – Washington, 2016. – 11 p.
105. Jagers J. Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium / J. Jagers // *European Journal of Political Research*. – 2007. – p. 319-345.
106. Krämer B. Media populism: A conceptual clarification and some theses on its effects / B. Krämer // *Communication Theory*. – 2014. – p. 42-60.
107. Laclau E. Politics and Ideology in Marxist Theory: Capitalism-Fascism-Populism / E. Laclau // Verso; Reprint edition. – 2012. – 208 p.
108. Mazzoleni G. How the media shape perceptions of right-wing populist leaders / G. Mazzoleni, J. Stewart, B. Horsfield // Greenwood Publishing Group. – Westport, 2003. – p. 253.
109. Moffitt B. Rethinking Populism: Politics, Mediatisation and Political Style / B. Moffitt, S. Tormey // *Political Studies*. – 2014. – p. 381-397.
110. Monsalve Lorente L. Comparative study between the educational systems of Spain, Uk, France and Germany [Электронный ресурс] / L. Monsalve Lorente, S. Cebriñ Cifuentes // Universitat de Valencia. – 2015. – Режим доступа: https://www.academia.edu/14854048/Comparative_study_between_the_educational_systems_of_Spain_Uk_France_and_Germany. (дата звернення: 24.10.2019)
111. Mudde C. Populist radical right parties in Europe / C. Mudde // Cambridge University Press. – 2007. – 249 p.
112. Populist Political Communication in Europe / Edited By T. Aalberg, F. Esser, C. Reinemann, J. Stromback, C. Vreese. – New York, 2016. – p. 371.
113. Tekin B.Ç. Representations and Othering in Discourse: The construction of Turkey in the EU context / B.Ç. Tekin // John Benjamins Publishing. – 2010. – 268 p.
114. Turner J. C. Social comparison and group interesting in-group favouritism / J. C. Turner, R. J. Brown, H. Tajfel // *European Journal of Social Psychology*. – 1979. – p. 187-204.

115. Williams M. The Impact of Radical Right-Wing Parties in West European Democracies / M. Williams // Europe in Transition: The NYU European Studies Series. – 2006. – 236 p.